

Zo ging dat in Wijer in 1792: de verpachting van de gemeentelijke belastingen

Rombout Nijssen

In de zeventiende en achttiende eeuw, in de periode voordat ons land in 1795-1796 bij de Franse Republiek werd gevoegd, werden onze dorpen niet bestuurd door een gemeenteraad, schepenen en een burgemeester, maar door de vergadering van de gezinshoofden. Jaarlijks, op een voor ieder dorp apart vastgestelde dag, kwamen de hoofden van de huishoudens bijeen om de uitgaven te bespreken waar het dorp voor stond. In de meeste gevallen ging dat over het onderhoud van wegen en beken, het loon van de onderwijzer, het loon van de gemeentelijke varkenshoeder, een bijwedde voor de kapelaan, en vooral de renten of intrest op de leningen die in de voorgaande jaren waren aangegaan. Op basis daarvan werd berekend hoeveel inkomsten de gemeente zou moeten hebben om die uitgaven te kunnen betalen.

Vervolgens werd beslist waar men die inkomsten vandaan zou halen. Meestal werden er daarvoor drie belastingen geheven. Een eerste belasting was een belasting per hoofd of per huishouden. Een tweede belasting was een belasting op de rijkdom, die werd gemeten aan de hand van het aantal dieren dat men bezat: per paard, per rund, per varken, per schaap, per geit, enzovoort werd er een belastingbedrag vastgesteld. De derde en belangrijkste belasting was die op het grondgebruik. Van alle belastingen bracht deze veruit het meeste op. Een van de redenen dat vooral het grondgebruik belast werd, was dat men op die manier ook mensen van buiten het dorp kon doen meebetalen aan de gemeentelijke belastingen. In Wijer bijvoorbeeld, hadden immers ook mensen van Kozen, Schakkebroek, Stevoort en elders grond in gebruik.

Nadat was afgesproken hoeveel en welke belastingen geheven zouden worden, werden er twee dorpsmeesters of burgemeesters gekozen. Hun taak bestond er in die belastingen te innen, en met de opbrengst ervan de uitgaven van de gemeente te betalen. Na een jaar moesten die dorpsmeesters op een nieuwe vergadering van de hoofden van de huishoudens rekenschap afleggen over hun beheer. Dan werden de belastingen voor het nieuwe jaar vastgesteld en werden er twee nieuwe dorpsmeesters aangesteld. In de meeste dorpen werden de beide dorpsmeesters door de inwoners gekozen. Elders werd een van beiden door de inwoners, en de andere door de plaatselijke heer of zijn vertegenwoordiger aangesteld.

De in het Rijksarchief te Hasselt bewaarde minuten van notaris Van Der Donck van Stevoort uit het jaar 1792¹, bevatten een akte waaruit blijkt dat de inning van de belastingen in Wijer in dat jaar anders geregeld was.

De akte leert ons dat de notaris op 21 juni 1792 op de kelderkamer van het *paenhuijs* in Wijer, *als sijnde de gewoonelijke gemeijntens vergaderplaetse* van de gemeente, ontvangen werd door een aantal inwoners van het dorp, van wie hij naast de dorpsmeesters van dat jaar Jan Senden en Govart Schurmans, slechts vijf anderen met naam noemt: Francis De Mulder, Ghijsebreght Heeren, Philip Vandevoot, Leonard Ieliaens en Peeter Senden. De hoofden van de huishoudens in het dorp waren de voorgaande zondag in de mis verwittigd dat er die dag een vergadering van de gemeentenaren zou doorgaan, en de vergeetachtigen waren er door het luiden van de kerkklok nog eens aan herinnerd. Samen met notaris Henricus Van Der Donck van Stevoort en in aanwezigheid van twee getuigen, Francis Bartoleijns die de kasteelhoeve pachtte en Joannes Jans, de pachter van de Monnikenhof, stelden de aanwezige gemeentenaren de voorwaarden voor de verpachting van de inning van de gemeentebelastingen op. Vervolgens gaven zij *involgens hen gebruik en usantie* de inning van die belastingen uit aan degene die bereid was dat voor de laagste prijs te doen.

Het valt overigens op dat men in Wijer in 1792 blijkbaar vier jaar achterliep met de inning van de gemeentebelastingen. De belastingen die in 1792-1793 geïnd werden, hadden immers betrekking op het jaar 1788.

De grondbelasting of *reelen last* voor 1788 was vastgesteld op 7 gulden per bunder, zowel voor mensen van Wijer als voor mensen van buiten de gemeente die in Wijer grond bewerkten. De *personeele lasten* waren vastgesteld op 3 gulden per huishouden, *groot oft kleijn*. Voorts moesten er belastingen betaald worden op de veestapel, die als volgt vastgesteld werden: 1 gulden voor ieder paard, 10 stuivers voor ieder veulen van een jaar, 10 stuivers voor iedere koe, 5 stuivers voor iedere vaars, 5 stuivers voor iedere zeug, 2 stuivers en 2 oord voor iedere *looper*², 2 stuivers voor ieder schaap en 1 stuiver voor iedere *aude gans* (art. 5).

De pachter van de belastinginning in Wijer moest *een huijshoudende man* zijn, een man dus die hoofd van een huishouden was. Bovendien moest hij *genoegsaem besitten*, om met zijn vermogen borg te kunnen staan voor het doorstorten van de belastingen in de gemeentekas. Daarenboven moest hij *terstonts naer sijne inpachtinge eenen goeden en sufficianten borg en cautionaris* stellen: hij moest een tweede persoon aanduiden die bereid was om ook met zijn vermogen borg te staan voor het vergoeden aan de gemeente van schade die het gevolg zou kunnen zijn van fouten van de belastingpachter. Zowel de pachter als de tweede persoon die zich borg stelde stonden met hun volledige vermogen garant voor een juiste inning van de belastingen, en het doorstorten ervan aan de gemeentekas. Eventuele tekorten konden, naar keuze van de gemeente, verhaald worden op het vermogen van beiden of van een van beiden (art. 1). Wie eerder de gemeentebelastingen al gepacht had en

nog niet het volledige bedrag dat hij aan de gemeente verschuldigd was betaald had, werd uitgesloten van deze verpachting en mocht ook niet als borg optreden (art. 8).

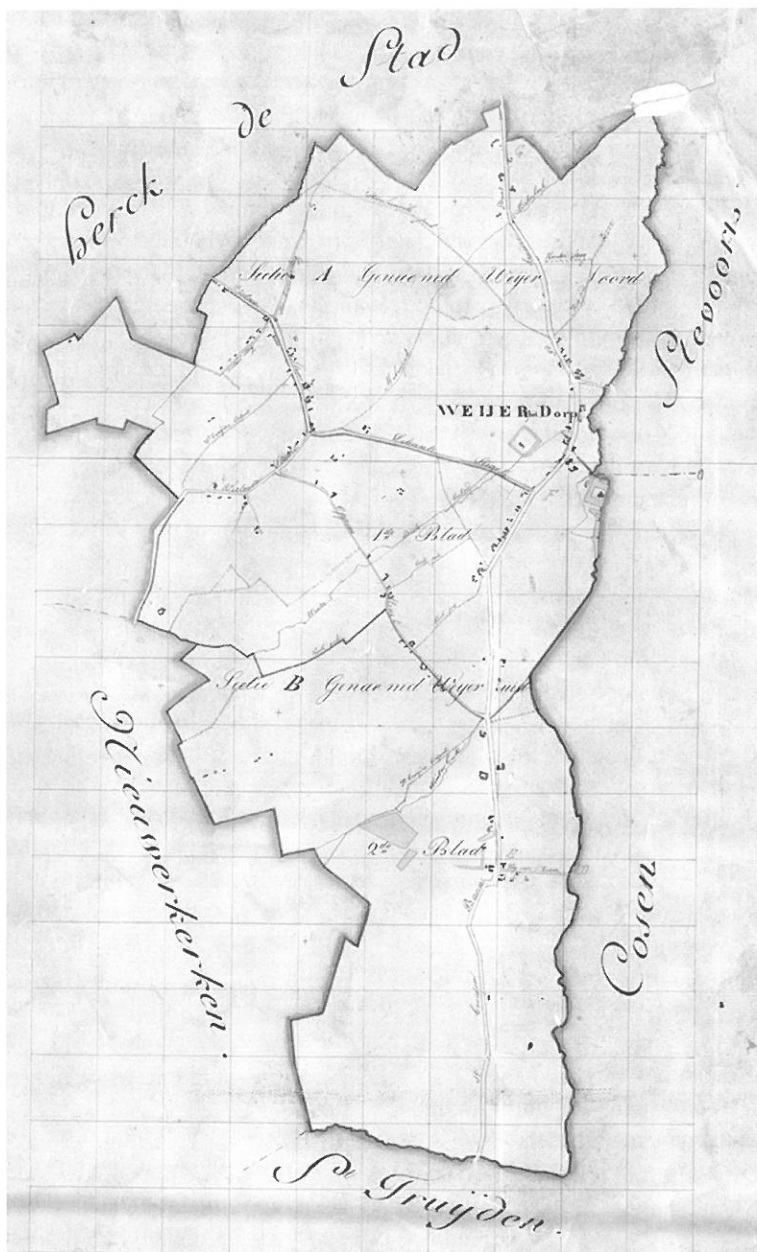
Indien na het bieden zou blijken dat de laagste inschrijver *niet conde oft wilde voldoen* aan de pachtvoorwaarden, dan zou een nieuwe inschrijvingsronde georganiseerd worden. *Alle kosten, schade en interessen* die dat voor de gemeente zou veroorzaken, zouden dan op de eerste inschrijver verhaald worden (art. 9).

Op de maandag na de vijftiende dag van iedere maand moest de belastingpachter of *collecteur* in Wijer een zitdag houden. De belastingplichtigen moesten daar maandelijks, tot zij het door hen verschuldigde bedrag volledig voldaan hadden, minstens een twaalfdedeel van de belastingen die zij verschuldigd waren, komen betalen. Al in juli moest hij de eerste zitdag houden, op een plaats in het dorp die hij zelf mocht kiezen, maar die hij op voorhand bekend moest maken (art. 2). Maandelijks moest de collecteur het bedrag dat hij ontvangen had ter hand stellen aan een zekere baron de Heusch *alhier binnen Wijer residierende*, die blijkbaar als kassier van de gemeente optrad³ (art. 3). Zes weken na de laatste van twaalf zitdagen moest de collecteur zijn rekening aan de gemeente voorleggen (art. 6).

De collecteur moest er op toezien dat iedere belastingplichtige tijdig betaalde. Mocht blijken dat er iemand niet tijdig betaalde, dan moest hij *den gerechtsdienaer* naar *diegeene in faute sijn* sturen, om hen te verwittigen dat zij hun schuld binnen de 15 dagen moesten voldoen. Betaalde iemand ook dan niet, dan moest de collecteur de schout inlichten en vorderen dat die beslag liet leggen op een deel van de bezittingen van de achterstallige betaler. Indien de collecteur naliet deze gerechtelijke stappen te zetten, dan moest hij zelf voor het tekort opdraaien. Wanneer de nalatige belastingplichtige ook na een vordering door de schout niet wilde betalen en tegen de collecteur zou gaan procederen, dan zou de gemeente de gerechtskosten van de collecteur op zich nemen (art. 4).

Ingeval de collecteur onvoldoende toezag op de tijdige betaling van de belastingen, *oft manckeerde van sijne sitdagen te houden*, dan zouden alle *funeste gevolgen, schaden en interessen* die daar uit zouden voortvloeien voor zijn rekening en die van zijn borg zijn (art. 7).

Nadat de notaris de voorwaarden voor de belastingverpachting had voorgelezen en uitgelegd, en die door de aanwezigen stilzwijgend waren bevestigd, werd de inning opgeroepen en toegewezen aan Jan Senden. Hij had met het bod om de belastingen te innen in ruil voor *vijf guldens per hondert* of 5 % van de opbrengst, het laagste bod uitgebracht. Peeter Senden meldde daarop dat hij zich borg stelde voor Jan. Tot slot betaalde Jan de notaris ter plaatse vier gulden voor het opstellen van de akte en de organisatie van de openbare verpachting.

Het verzamelpian van het oorspronkelijk kadasterplan van Wijer, getekend omstreeks 1844, op basis van opmetingen uit 1828.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Verzameling minuten en repertoria van notarissen*, nr. 4672: minuten van notaris Henricus Van Der Donck te Stevoort.

Desen 21sten junij 1792 sijn voor mij ondergesschreven openbaer notaris in Stevort residerende, en in presentie der getuyjgen hiernaer te noemen, persoonelijck gecompareert de eersaeme Joannes Senden ende Govart Schurmans, dorpmeesters deses dorp Wijer, met hen Francis De Mulder, Ghijsebreght Heeren, Philip Vandevooort, Leonard Ieliaens, Peeper Senden, alle gemeijtenaeren deses dorp Wijer, dewelcke naer voorgaende kerckelijke publicatie op sondag lestleden alhier in de kercke Wijer gedaen door hennen weerdigen heer pastoor, soo sij verclaeren, en naer den hedigen alhier gedaene kloekslag, hen alhier vergadert zijnde ten eijnde om het colect oft inmaeninge van alle en iedere reele en personeele publike lasten en taxten hender gemeijnte ten profeyt derselve gemeijnte ten minsten prijse pubkelijck uijt te geven involgens hen gebruik en usantie, soo ende gelijk sij de selve sijn uijtgevende bij ende mits deses, alles onder dese hier naervolgende clausulen en conditien, te weten:

Primo is conditie dat den inpachter deses colect sal moeten wesen een huijshoudende man en genoegsaem besitten in mobiliaren oft andersins in immobiliaire goederen tot assurantie deser inpaghtinge oft dan de inmaeninge deser penningen, daer en boven sal denselven terstonts naer sijne inpachtinge moeten stellen ende alhier ter handt brengen eenen goeden en sufficienten borg en cautionaris, ten volle contentement der voorsschreven comparanten gemeijtenaeren, welken borgh oft cautionaris sig generaelijck ende principaelijck mits deses verobligeert gelijk den inpachter selfs, en eenieder van hen voor het geheel en als voor henne eijgene schulden, soodat in cas den inpachter eenige faut quaem te doen, de publike penningen aengaende oft andere voorvallen de administratie der selve aengaende, hetwelck soude strecken tot naedeel der voorsschreven gemeijnte, de voorsschreven dorpmeesters oft henne successeurs, soo den cautionaris als inpachter selfs soo een van de twee oftwel beijde tesaemen naer des uijtgevers en henne successeuren keurs, daervoor sullen connen en meugen aenspreken ende met de alderpromptste en summarste wegen van recht daertoe bedwingen, soo tot reparatie van schaden en interessen, als tot tijdelijke rekeninge, bewijs et reliqua van henne [gedeclearerde] penningen aen dito gemeijnte te doen, soo binnen als buijten vacantie ende ten allen tijde van suspens van recht, renuntieerende soo inpachter als borg oft cautionaris mits deses expresselijck aen alle beneficien, privilegien, indulten en exceptien hieraen contrarierende.

2. Den collecteur oft dan den inpachter deses sal gehouden sijn alle maenden sitdag te houden, ende dat 's maendags naer den 15den van ieder maent, ende te beginnen voor d'eerste reijse in de maent julij naestvolgende, sulcx binnen deses dorpe Wijer, ten huijse doer den collecteur tevoorens te designeren, alwaer ieder gemeijntenaer sal moeten komen betaelen sijn reel en personeele lasten, ten deelen oft ten geheelen dag, sal ten ieder reijse niet minder mogen betaelen als het twelfden deel van sijne verschulde lasten.

3. Den inpachter oft colecteur sal gehouden sijn alle maenden hetgheene hij sal ontfangen

hebben over te tellen aen den eedelen heer baron de Heusch alhier binnen Wijer reside-
rende, alle involgens contract en volle consent doer dese gemeijnte Wijer in behoorlijke
forme voor desen ingegeven en gemaekt.

4. In cas den colecteur op sijnen tijdt soo voorsschreven is niet betaelt en wierde, sal ge-
houden zijn den gerechtsdienaer te senden naer diegeene in faute zijn, ende den defaliant
ofte defalianten doen aenseggen van henne reele en personeele lasten te betaelen binnen
den tijdt van xv dagen naer die aencondinge, en in cas alsdan binnen dien tijdt noch niet
betaelt sijnde, soe sal den inpaghter oft colecteur gereghtigt zijn het relaes van den die-
naer met de princepaele reets vervallene schult aen den heer scholtus deser jurisdictie
over te geven ende desen laesten te praemen tot de volle executie tegens den defaliant
ofte defalianten, ende in cas den colecteur in faute bleef van sulcx te doen, sal voor alle
schaden en interessen responsabel zijn en blijven, en in cas het gebeurde dat den defaliant
ofte defalianten hen quaemen te oponereen - naer de voorsschreven formaliteijten geob-
serveert zijnde - soo sal dese gemeijnte Wijer hennen colecteur moeten ontheffen ende
teenemael costeloos en schadeloos houden.

5. Den inpaghter oft colecteur sal inmaenen voor het jaer 1788 voor ieder soo binnen
als buitenbonders seven guldens voor reelen last, en de minmaete naer proportie, ende
voor personeele lasten sal moeten maenen en inbeuren van ieder huijs en huijshouden,

groot oft klein, drije guldens	f 3 - 00 - 0
voor ieder perd	f 1 - 00 - 0
voor ieder veulen van een jaer	f 0 - 10 - 0
voor ieder kojje	f 0 - 10 - 0
voor ieder verse	f 0 - 05 - 0
voor ieder schaep	f 0 - 02 - 0
voor ieder vercken genaemt looper	f 0 - 02 - 2
voor ieder sogh	f 0 - 05 - 0
voor ieder aude gans	f 0 - 01 - 0

6. Den colecteur sal tot de voorsschreven inbeuringe sijne voorsschreven sitdagen moe-
ten houden successivelijk soo boven geseijt is, te weeten van maent tot maent dusdanig
dat denselven ten tijde van twelf sitdagen sijne penningen sal moeten ontfangen hebben,
waervan ses weeken naer den laesten sitdag sal moeten aen de voorsschreven gemeijnte
rekening en bewijes doen, ende sulcx doen consteren met absoluet slodt van rekeninge.

7. Ende in cas den colecteur langer vertiesde van sig doen te betaelen, oft manckeerde van
sijne sitdagen soo boven geseijt is te houden, soo sullen alle funeste gevolgen, schaden en
interessen sijn ende blijven ten prevativen laste van den colecteur en sijnen cautionaris.

8. Ook is expresselijk conditie dat niemant tot inpaghtinge deses colect oft ook tot cautio-
naris des selfs sal geadmitteert worden, tenzij dat soo d'een als d'ander alhier instantelijk
sullen doen wettelijk consteren dat sij van henne voorige inpachtinge door volle voldoe-
ninge van dito gemeijnte ten vollen ontslagen zijn.

9. Ende in cas dat contraventoirlijk aen dese voorsschreven conditien gebeurde dat iemant
hetselve quaem in te paghten ende alsdan aen deses inhoudt niet conde oft wilde voldoen,
soo sal men hetselven wederom en op een niefs uijtgeven, ende alle costen, schade en

interessen dewelcke aen dito gemeijnte daerdoor sal toegebracht worden, sullen ook met de alderpromptste en gepriviligeerste wegen van regt aen den inpagter connen gevraegt worden, ende denselven bedwingen tot de volle indemnatie der selve.

Alle welke voorsschreven conditien door mij notaris aen de omstanders voorgelesen ende geexpliceert, sijnde van niemant gecontradiceert, maer hebben deselve allen stilswijgende gelaudeert, met beloften van deselve wel ende deugdelijck naer te comen, onder henne obligatie van persoon en goederen, meubelen en immeubelen, soo hebbende als toekomende, daer en alwaer gelegen, geene uijtgesondert, alles naer den landregt, met expres consent in de realisatie ende aprobatie deses daer ende alwaer noodig, met constitutie van alle en iedere thoonder deses oft copije autentiek, ten eijnde naer stiel etc.

Ende alsoo heeft men het voorsschreven collect opgeroepen ende beginnen op den afslaghe te hooghen, ende is eijndelijck met laesten en minsten hooghsel verbleven aen Jan Senden voorsschreven om en voor de somme van vijf guldens per hondert, ende is ten selvenmael alhier gecompareert den eersaemen Peeter Senden, denwelcken verclaert den inhoudt deser voorsschreven conditien teenemael gehoort en seer wel verstaen te hebben, denwelcken sig vrijwilliglijk heeft gestelt als borgh oft cautionaris voor den voorsschreven inpaghter dus sig ook gelijk den voorsschreven inpaghter selfs ende soo den eenen als den anderen hen in solidum sijn verobligerende.

Aldus gedaen ende gepasseert, uijtgegeven ende geagreëert op dag en dato soo boven ten huijse van Hendricus Leenaers genaemt het paenhuijs op de kelderkamer gestaen binnen Wijer, als sijnde de gewoonelijke gemeijntens vergaderplaetse, en hebben de uijtgevers, inpachter en cautionaris over den inhoudt deses in mijns notaris handt gestipuleert ter presentie ende overstaen van d'eersaeme Francis Bartoleijns, pachter op het casteel alhier binnen Wijer, ende Joannes Jans, pachter op de wenninge genaemt den Moninxhoff, beijden als geloofbaere getuijgen ten deses speciaelijck versoeght.

[getekend:]

Jan Senden borgemeester en inpachter

Peeter Senden gemyntenaer en borgh

Govaert Schurmans

Gisbertus Heenen

Philippus Vandenvoordt

X hanteeken van Leonard Ieleaens

Francus Demulder

Francus Carlens

Joannes Jans

Quod attestor H. Vanderdonck, notarius immatriculatus Leodiensis ad praemissa requisitus in fidem subscripsit.

Desen 21sten junij 1792 ontfangen van Joannes Senden voor opstellen deser conditie en uijtgeven deses ter somme van vier guldens.

1 Rijksarchief Hasselt, *Verzameling minuten en repertoria van notarissen*, nr. 4672.

- 2 Een looper is een opgroeiend varken, geen big meer, maar ook nog niet in de fase waarin het vetgemest werd. Deze varkens liepen wel eens los rond de boerderij, of zij werden door een gemeentelijke varkenshoeder in een kudde gehoed.
- 3 Van baron Nicolas Joseph de Heusch, geboren in Eigenbilzen in 1794 en overleden in Wijer in 1824, is geweten dat hij in de eerste decennia van de negentiende eeuw schout of burgemeester van Wijer was. De geschiedenis van de familie de Heusch in Wijer voor de negentiende eeuw is nog niet gekend. Ook de vermelding van een baron de Heusch in Wijer in 1792 maakt ons niet veel wijzer. Mogelijk gaat het om de vader van Nicolas Joseph, met name Raphael Adrien de Heusch, geboren in Eigenbilzen in 1755. Zie W. Muusse, R. Enckels & M. Bussels, *De familie de Heusch in de provincie Limburg, in Het Oude Land van Loon*, 1961, 16, p. 149-168.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt